SVENSKA NAMN PÅ ALLA VÄRLDENS FÅGLAR

Rapport nummer 7 från BirdLife Sveriges Taxonomikommitté

Det har gått nästan sju år sedan dåvarande SOF:s Namnkommitté presenterade ett första utkast till svenska namn på alla världens fågelarter. Efter det att förslagslistan lades ut togs många synpunkter på namnen emot, men därefter gick projektet i stå fram till dess att Taxonomikommittén (Tk) vid sitt möte i september 2013 beslutade att slutföra arbetet.

TEXT *Markus Lagerqvist och Erling Jirle (www.sofnet.org/tk samt tk@birdlife.se)* FOTO *Markus Lagerqvist*

Nu – ett drygt år senare – har en stor mängd remissvar och drygt 10 500 fågelnamn gåtts igenom och en slutlig lista finns publicerad på BirdLife Sveriges webbplats. Förutom att behandla inkomna remissvar har Tk uppdaterat taxonomin för artlistan. Efter att det första förslaget publicerades har Tk beslutat att för arter utanför sitt bevakningsområde – Västra Palearktis (VP) – följa IOC World Bird List (www.worldbirdnames.org). Den svenska namnlistan kommer kontinuerligt att uppdateras när nya versioner av IOC-listan publiceras.

Totalt innehåller listan namn på fler än 10 500 nu levande arter och cirka 150 arter som dött ut efter år 1500. En bilaga med svenska namn på arter som dött ut under Holocen, men före år 1500, kommer att publiceras under 2015. Jämfört med den första remisslistan har cirka en tredjedel av arterna fått förändrade svenska namn.

De afrikanska *aegyptius* och *parasitus* ses av Tk som raser av brun glada, men då de splittas av IOC finns numera det svenska namnet gulnäbbad glada för *Milvus* [*migrans*] *aegyptius*.

Det första förslaget till svenska namn publicerades 2008 av dåvarande SOF:s Namnkommitté, där Tommy Tyrberg och Lars Larsson ingick. Ansvaret för namnlistan togs 2013 över av Taxonomikommittén, där Erling Jirle och Markus Lagerqvist ansvarat för genomgången av inkomna synpunkter och anpassning till IOC:s taxonomi. Tk vill tacka för alla värdefulla förslag och synpunkter som kommit in som svar på remisslistan. Under 2015 planerar BirdLife Sverige att ge ut en tryckt version av namnlistan, som kommer att finnas till försäljning i bland annat Naturbokhandeln. Löpande uppdateringar av listan kommer att publiceras på BirdLife Sveriges webbplats. Om du har frågor eller synpunkter kring namnen går det bra att skriva till Taxonomikommittén: tk@birdlife.se.

Principer för namnsättningen

Vid namnsättningen har i första hand väletablerade svenska namn använts. Men för det stora flertalet arter har sådana inte funnits. Då har inspiration ofta kunnat hämtas från namn på andra språk, såsom engelska som är det mest välbekanta för många, eller danska och norska som språkmässigt ligger nära svenskan. Namn med slanguttryck eller löjliga namn har helt undvikits.

Under de senaste åren, inte minst efter att det första förslaget publicerades, har det dock skett stora förändringar i systematiken – inte minst på släkt- och familjenivå. Genetiska studier har gett större förståelse för fåglarnas evolution, och oväntade släktskapsförhållanden har avslöjats vilket fått som följd att arter flyttats mellan familjer, att gamla familjer har brutits upp och nya familjer fått bildas.

Namn som speglar släktskap

En övergripande ambition vid namnsättningen har varit att namnen helst ska spegla fåglarnas släktskap. Men att följa denna princip fullt ut skulle innebära att en lång rad etablerade namn skulle behöva ändras. I de fall där etablerade namn är ”missvisande” har bedömningar gjorts i varje enskilt fall. Tk har varit mycket restriktiv vad gäller att ändra existerande namn på arter som förekommer i vårt närområde (Västra Palearktis) och även restriktiv vad gäller namn som finns publicerade i Holarktislistan – men undantag har gjorts (se faktaruta). För övriga arter har det sällan funnits väletablerade namn och större hänsyn har tagits till ny kunskap.

Till hjälp för läsaren används numera väletablerade diakritiska tecken i listan, exempelvis har afrikansk jaçana *Actophilornis africanus* fått tillbaka cediljen på bokstaven c.

Ett typiskt exempel på hur Tk resonerat, där nya rön fått ge vika för traditionen, är de två arterna i släktet *Leptopoecile* som man numera vet hör hemma i familjen stjärtmesar. Men då namnet violsångare är ett gammalt och välkänt namn på svenska har Tk inte döpt om dem till ”violstjärtmesar” eller något liknande utan de heter även fortsättningsvis violsångare.

Ett exempel på det motsatta – där nya rön fått styra namngivningen – är de åtta arter som traditionellt förts till släktet *Pitohui*. Ett släkte från Nya Guinea som blivit känt för att flera av arterna är giftiga. Genetiska studier har visat att fyra av arterna hör hemma i helt andra familjer. Här har Tk valt att ge arterna namn som speglar den nya systematiken. De arter som är kvar i släktet heter fortfarande *pitohui*. Däremot har de fyra andra arterna fått namn som speglar sin nya familjetillhörighet, exempelvis heter *Pseudorectes incertus* numera vitnäbbad visslare och *Ornorectes cristatus* rostklockfågel.

Några arter har visat sig vara så pass evolutionärt unika att de fått bilda helt nya familjer – för dessa har ambitionen varit att skapa namn som förmedlar deras särställning. Ett exempel som under 2014 fick en del uppmärksamhet var upptäckten att den sydöstasiatiska arten Spotted Wren-babbler inte alls är nära släkt med andra arter i släktet *Spelaeornis* utan är så pass unik att den fick ett nytt vetenskapligt namn *Elachura formosa* och flyttades till en egen familj. I det här fallet har Tk valt att ändra det ursprungliga förslaget pärlsmygtimalia till pärlsmyg – och familjen får namnet pärlsmygar.

Trots att släktet *Monticola* förs till flugsnapparna har genetiken fått ge vika för traditionen vid namnsättningen av denna skogsstentrast *Monticola sharpei*.

På engelska har man istället valt att ta det vetenskapliga namnet och kallar arten Spotted Elachura. Detta är ett enkelt och allt vanligare förfaringssätt att bilda nya namn. I vissa fall fungerar det bra även på svenska, men ofta resulterar det i namn som blir onaturliga och svårhanterliga i svenskt böjningsmönster. I de fall där namn från andra språk ändå tagits över har de ofta ”försvenskats” för att bli mer lättanvända, exempelvis har Elaenia försvenskats till elenia och Cinclodes till cinklod.

Generiska namn

I en lista som perfekt matchade familjetillhörighet med svenska namn skulle gruppnamn såsom trast, mes, fink, sparv etcetera bara förekomma inom en familj – alla trastar skulle idealt heta något på trast och inga arter i andra familjer skulle kallas trastar. Det skulle dock innebära ett stort våld mot gamla namn och faller på sin egen orimlighet. Namn som exempelvis trast, sångare och fink används för ett stort antal arter i en rad familjer och kan i det närmaste betraktas som ”generiska” namn.

Det innebär att ”trastar” även fortsättningsvis förekommer i många andra familjer än bland de ”egentliga” trastarna i familjen Turdidae, exempelvis myrtrastar (Formicariidae), juveltrastar (Pittidae) eller stentrastar (släktet *Monticola* inom flugsnapparna).

Däremot har namn som inte kan anses som generiska (som inte beskriver en typ av fågel på ett sätt som de flesta förstår, såsom flugsnappare eller sångare) reserverats för enskilda familjer eller grupper av närbesläktade familjer. Ett sådant exempel är timalia, där arter som någon gång i tiden trotts vara timalior, men visat sig stå mycket långt ifrån dessa, fått nya namn. Det gäller exempelvis ralltrasten

I några fall har äldre språkbruk ändrats; skäggökar går i den nya namnlistan under namnet barbetter. På bilden ett par termitbarbetter *Trachyphonus erythrocephalus* i Tanzania.

En av många arter som tillkommit genom artuppdelningar sedan den första remisslistan är zeledónmyrfågeln *Myrmeciza zeledoni* från Panama.

Eupetes macrocerus i Sydöstasien och prakttrastarna på Nya Guinea (släktet *Ptilorrhoa*).

Namn som stämmer med verkligheten

En annan vägledande princip är att namn som beskriver exempelvis en arts utseende, utbredning eller habitatpreferenser ska vara någorlunda rättvisande. Även här har dock kompromisser gjorts för väletablerade namn, såsom gråfiskare (den är svart och vit). Mindre kända – eller väldigt missvisande – namn har ibland justerats, eller så har ingen hänsyn tagits till namn på andra språk. Exempelvis har remissförslaget senegalvipa för Senegal Lapwing *Vanellus lugubris* ersatts med mörk sorgvipa då arten förekommer över stora delar av Afrika – men inte i Senegal!

Färgbeskrivning har varit en utmaning för Tk – bland engelska artnamn förekommer en rik variation av olika färger i fågelnamn (rufous, chestnut, maroon, tawny, buff med flera), medan svenska namn ofta har hållit sig till ett fåtal grundfärger, som ofta är tveksamma beskrivningar av fåglarnas egentliga färger. Detta är extra påtagligt när det gäller färger i det röd-bruna spektrumet, där det i äldre svenska namn finns en tradition av att använda ”röd” som beskrivning av en rad färger – från rött via orange till olika bruna nyanser. Hur rött är egentligen bröstet på en rödhake eller vingundersidorna på en rödvingad vadarsvala? För våra välkända arter är detta kanske inte ett problem, men när det kommer till tropiska arter, som kanske särskiljs på olika röda och bruna nyanser, innebär det en större utmaning. Här har Tk försökt vara mer specifik med namngivningen och i en del fall även ändrat namn från röd till exempelvis rost, orange eller kastanj.

FÖRÄNDRINGAR AV NAMN PÅ VÄSTPALEARKTISKA ARTER

- Korrigerad stavning av brahminglada *Milvus indus*, efter rekommenderad svensk stavning, tidigare braminglada.
- Samtliga arter i släktet *Butastur* får namnet vråk. I VP påverkas vitögd vråk *B. teesa*, tidigare vitögd hökvråk.
- Med flera arter i släktet preciseras *Eudynamys scolopaceus* till asiatisk koel, tidigare koelgök.
- Collared Kingfisher *Halcyon chloris*, tidigare mangrovekungsfiskare, får det svenska namnet halsbandskungsfiskare. Dels för att namnet är missvisande, dels för att undvika förväxling med kustkungsfiskaren *Halcyon senegaloides*, på engelska Mangrove Kingfisher.
- Samtliga arter i släktet *Tockus* får namnet toko. I VP påverkas gråtoko *T. nasutus*, tidigare grå hornskata. Övriga släkten i familjen får namnet näshornsfågel.
- Samtliga arter i släktet *Picus* (undantaget väletablerade gråspett) får namnet gröngöling. I VP påverkas fjällig gröngöling *P. squamatus*, tidigare fjällig grönspett.
- Eastern Phoebe *Sayornis phoebe*, tidigare grå fibi, får det svenska namnet östlig fibi.
- Samtliga arter i släktet *Oenanthe* (undantaget väletablerade svartstjärt) får namnet stenskvätta. I VP påverkas roststjärtad stenskvätta *O. familiaris*, tidigare roststjärt.
- De två arterna i släktet *Leiothrix* får båda namnet sångtimalior. Det innebär att *L. lutea* får namnet rödnäbbad sångtimalia, tidigare rödnäbbad mesia (tidigare i släktet *Mesia*).
- Korrigerad stavning till rasolärka *Alauda razae* från tidigare razolärka. Detta följer såväl lokal stavning som rekommenderad svensk stavning av ön där arten förekommer.
- Korrigerad stavning till altajrödstjärt *Phoenicurus erythronotus*, tidigare altairödstjärt, enligt rekommenderad transkription av ryska till svenska.
- Rosentörnskata byter namn till rosabröstad busktörnskata då den placeras i familjen busktörnskator Malaconotidae, inte törnskator Laniidae.
- Samtliga arter i släktet *Acridotheres* får namnet majna. I VP påverkas vithuvad majna *A. burmannicus*, tidigare burmastare, och kinesisk majna *A. cristatellus*, tidigare större tofsmajna.
- Samtliga arter i släktet *Terpsiphone* inom familjen monarker Monarchidae får namnet paradismonark. I VP påverkas afrikansk paradismonark *T. viridis* och asiatisk paradismonark *T. paradisi*, båda tidigare kallade paradisflugsnappare.
- Samtliga arter i släktet *Foudia* får namnet fody. I VP påverkas röd fody *F. madagascarensis*, tidigare madagaskarvävare. På Madagaskar finns för övrigt två fodyarter och två *Ploceus*-vävare.
- Samtliga arter i släktet *Euplectes* får namnet eldvävare. Tidigare hette de omväxlande eldvävare och biskop. I VP påverkas gulkronad eldvävare *E. afer*, tidigare gulkronad biskop.
- Med flera arter i släktet preciseras *Euplectes orix* till sydlig eldvävare, tidigare eldvävare.
- Samtliga arter i släktet *Amandava* får namnet tigerfink. I VP påverkas guldbröstad tigerfink *A. subflava*, tidigare guldbröstad astrild.
- Tricolored Munia *Lonchura malacca*, tidigare kastanjemunia, får det svenska namnet trefärgad munia, för att undvika förväxling med den betydligt mer kastanjefärgade svarthuvade munian *L. atricapilla*, på engelska Chestnut Munia. De båda betraktades tidigare som en art.
- Kanariefågel *Serinus canaria* byter namn till kanariesiska, ett namn som redan är etablerat genom bland annat *Fågelguiden*.
- Den udda arten *Icteria virens* har tidigare trotts tillhöra skogssångarfamiljen Parulidae, men har visat sig stå nära trupialerna Icteridae. Arten får det svenska namnet gulbröstad ikteria, tidigare trastskogssångare.
- Trupialen *Xanthocephalus xanthocephalus* står mycket nära ängstrupialerna i släktet *Sturnella* och namnet justeras från gulhuvad trupial till gulhuvad ängstrupial.

Kränkande språkbruk

En fråga som med jämna mellanrum kommer upp i debatten är gamla namn som innehåller ord som kan uppfattas som kränkande. Tk har i den nya namnlistan haft som ambition att fågelnamnen inte ska innehålla ett nedsättande språkbruk. Exakt var man ska dra gränsen för vad som är nedsättande ord är dock en gråzon. I den nu presenterade namnlistan har artnamn som innehåller neger, zigenare, kaffer eller hottentott ersatts med nya namn. När det gäller namn som innehåller lapp- har dessa behållits eftersom de kan sägas syfta på landskapet Lappland.

Totalt berörs endast tio arter. För den sydamerikanska zigenarfågeln brukas hoatzin, som har sitt ursprung i det aztekiska ordet uatsin. Tre huvudsakligen afrikanska arter med kaffer i namnet får namnen svartgök, vitgumpseglare och mindre sumpsångare. Två afrikanska arter med hottentott (ett äldre namn på khoikhoifolket i södra Afrika) i namnet kallas numera sumpand och svartgumpad springhöna. Fyra arter negerfinkar benämns i linje med de vetenskapliga och de nya engelska namnen nigrita. Läs mer om det nya svenska namnet på kafferseglare i faktarutan på nästa sida.

En ambition har varit namn som säger något om arternas släktskap – det gamla namnet kauaielepaio har därför numera ersatts av kauaimonark *Chasiempis sclateri*.

För att visa på släktskapet kallas numera alla arter i släktet *Lamprotornis* för glansstarar – oavsett om de heter "glossy starling" eller inte på engelska. På bilden en Hildebrandts glansstare *Lamprotornis hildebrandti*.

Geografiska namn

En annan vägledande princip har varit att använda ett konsekvent och modernt språkbruk vad gäller geografiska namn. Tk använder exempelvis Seram, Sulawesi och Taiwan och inte de äldre namnen eller stavningarna Ceram, Celebes och Formosa. De flesta fallen rör annars öar i Stilla havet, exempelvis Alejandro Selkirk (tidigare Más a Fuera), Chuuk (Truk), Makira (San Cristóbal), Nendo (Ndeni), Ranongga (Ganonga), Robinson Crusoe (Más a Tierra) och Santo (Espiritu Santo). Beträffande Ceylon har detta namn behållits (till exempel i ceylondrongo) istället för att ersättas av det otympligare Sri Lanka.

För geografiska (och andra) ord i namnen är principen att det ska vara svensk stavning när sådan finns, exempelvis Altaj, Kuba, Kanada och Jemen (inte Altai, Cuba, Canada och Yemen). Länder och öar som på engelska stavas med ”Saint” behåller i de flesta fall engelsk stavning, exempelvis Saint Vincent och Saint Lucia, men undantag finns (till exempel Sankt Helena). I sammansatta namn behålls i görligaste mån landsnamnet, till exempel somaliastruts – inte somalistruts.

Vid tveksamheter har Tk i första hand följt Svenska Akademiens rekommendationer (enligt SAOB/SAOL), i andra hand Nationalencyklopedin. Även Wikipedia har varit en användbar informationskälla i arbetet. Om tveksamheter fortfarande kvarstått har i några fall Institutet för Språk och

Det har skett stora ommöbleringar mellan finkar, tangaror och kardinaler och numera räknas släktet *Paroaria* till tangarorna, vilket också avspeglas i de nya namnen. På bilden en rödtofsad kardinaltangara *Paroaria coronata*, vars tidigare namn var grå kardinal.

Folkminnen (före detta Språkrådet) kontaktats för att få vägledning.

Diakritiska tecken

En knivig fråga har varit användandet av olika typer av diakritiska tecken (i vid mening). De ledande engelska världslistorna har samtliga valt att helt ta bort diakritiska tecken – de skriver till exempel Sao Tome, i stället för São Tomé. Det främsta skälet till detta har varit att det är svårt att dra gränsen för vilka tecken som ska tas med och för vilka namn. Nackdelen med att exkludera dem är att de faktiskt ger god vägledning om hur namnen ska uttalas. Exempelvis är det svårt att veta hur man ska uttala araçari eller jaçana utan cediljen, eller var betoningen ska ligga på páramo utan accenten (páramo är en typ av alpin gräsmark i Sydamerika).

Namnlistan kommer att kompletteras med en ordlista över ett urval geografiska namn och biotopnamn.

Tk har därför valt att inkludera vad som kan anses vara ”välkända” diakritiska tecken från västeuropeiska språk; grav accent (à), akut accent (á), cedilj (ç), cirkumflex (â), tilde (ã) och trema (ë). Dessa diakritiska tecken är också lätta att skriva på datorer även med ett svenskt operativsystem. Däremot inkluderas inte för svenskan mer ”udda” diakritiska tecken (eller bokstäver), vilket framför allt gäller en rad hawaiianska och polynesiska namn, men även några namn från exempelvis arabiska och vietnamesiska. Vi skriver alltså exempelvis inte ut den hawaiianska bokstaven `okina, som indikerar en paus i ordet för att separera två vokalljud (till exempel i finken i `iwi), strecket som indikerar långa vokaler i flera polynesiska språk (till exempel i ordet māori) eller den vietnamesiska bokstaven dyet (som i orten Đạ Lat).

Grey och Brown Emutail tillhör helt olika familjer och har fått namn som visar detta. Grey Emutail förs idag till gräsfåglarna och har fått namnet madagaskargräsfågel *Amphilais seebohmi*.

Andra skrivregler

Artnamn skrivs på svenska med liten begynnelsebokstav, så även i den nya namnlistan. Detta gäller även arter uppkallade efter personer, såsom darwinfink. Det enda undantaget gäller artnamn innehållande personnamn i genitiv såsom Swinhoes stormsvala. Många tidigare namn i genitivform har skrivits samman för att undvika detta problem och göra dem kortare, till exempel erckelfrankolin istället för Erckels frankolin.

Flerdelade geografiska namn skrivs samman, exempelvis heter det kapverdesångare (inte Kap Verdesångare). Om det resulterar i alltför otympliga namn har i vissa fall genitivform brukats, exempelvis nyzeeländsk dvärgrördrom. Här ska man inte använda stor begynnelsebokstav.

Tk har också eftersträvat ett konsekvent språkbruk. Tidigare fanns (även för arter förekommande i Västra Palearktis) en blandning av arter med efterleden -bukig/-bukad, -fläckig/-fläckad, -ryggig/-ryggad och -streckig/-streckad. Dessa har harmonierats så att samtliga arter numera har efterleden -bukig/-fläckig/-ryggig/-streckig (med vitryggig hackspett – den enda svenska arten – som modell).

Binde-s har normalt inte använts mellan ”berg” och resten av artnamnet, det heter alltså berg-fink (inte bergs-fink) och berg-tajgasångare (inte bergstajgasångare). Men däremot bergsskogsflatnäbb (en flatnäbb som lever i bergsskog).

NYTT NAMN PÅ KAFFERSEGLARE

Efter ett beslut i BirdLife Sveriges styrelse i höstas fick Taxonomikommittén (Tk) i uppdrag att ta fram ett nytt svenskt namn på kafferseglare *Apus caffer*. Bakgrunden är att ordet kaffer är en mycket nedsättande beskrivning av svarta och färgade och därför inte är lämpligt i ett modernt svenskt fågelnamn.

Ordet kommer ursprungligen från det arabiska ordet kafir, som betyder ungefär otrogen, det vill säga icke-muslim. Från arabiskan spreds ordet vidare av portugisiska sjöfarare som var inblandade i den arabiska slavhandeln i Östafrika. Ordet togs upp i afrikaans och kom i Sydafrika att från början användas som en neutral beskrivning av flera olika folkgrupper. Under framför allt apartheidtiden fick ordet en starkt nedsättande, rasistisk, betydelse och sedan 1976 har det varit straffbart att använda (ungefär som ”hets mot folkgrupp” i Sverige). I Sydafrika talar man ofta om ”the K-word” för att inte behöva uttala ordet, på samma sätt som man i USA talar om ”the N-word”.

Då arten liknar många andra svarta seglare med vit övergump är det svårt att hitta ett unikt, beskrivande, namn. Förra året tog Norsk Ornitologisk Forening samma beslut och ändrade det norska namnet från kafferseiler till hvitgumpseiler, vilket följer det engelska namnet White-rumped Swift.

Efter att ha diskuterat några olika alternativa förslag, som alla skulle kunna stämma på flera seglararter, har Tk beslutat att följa de engelska och norska namnen och ge arten det nya svenska namnet vitgumpseglare.